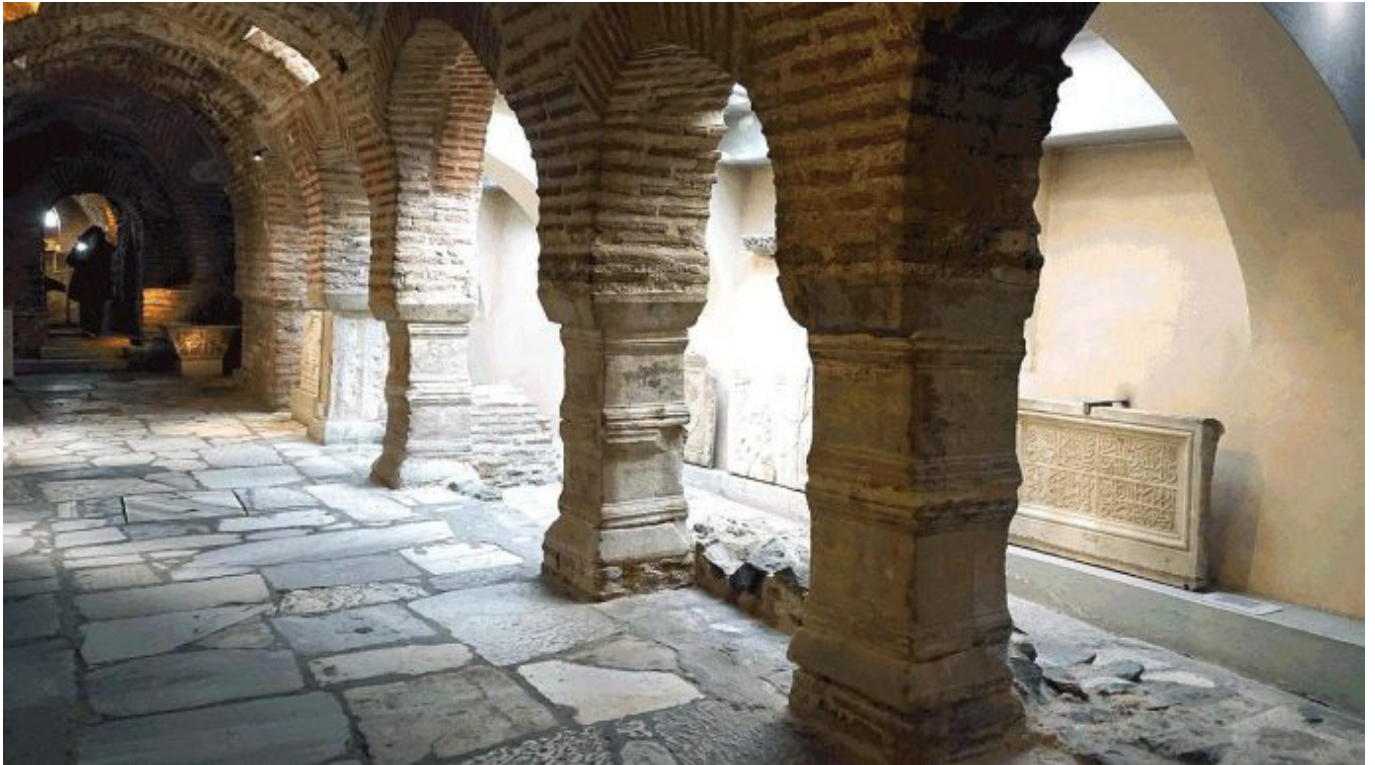

Η Κρύπτη του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης

/ [Παιδεία και Πολιτισμός](#)

Η Κρύπτη του Ιερού Ναού του Αγίου Δημητρίου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αρχαιολογικά και προσκυνηματικά μνημεία της Θεσσαλονίκης. Στον υπόγειο αυτό χώρο, κάτω από το Ιερό Βήμα και το ανατολικό τμήμα της μεγαλοπρεπούς βασιλικής, διατηρούνται κατάλοιπα διαφορετικών ιστορικών περιόδων, τα οποία μαρτυρούν τη μετατροπή τμήματος ενός ρωμαϊκού δημόσιου οικοδομήματος σε χριστιανικό τόπο λατρείας, συνδεδεμένο με το μαρτύριο του πολιούχου της πόλεως.

- Του Αρχιμ. Δημητρίου Τζιαφά (Ιεροκήρυκας Ι.Μ.Θ. Υπεύθυνος Γραφείου Αναδείξεως και Προβολής των Ιερών Προσκυνημάτων της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης)

Η αρχαιολογική αξία της Κρύπτης συνυπάρχει με τον ιδιαίτερο πνευματικό της χαρακτήρα, καθώς εξακολουθεί μέχρι σήμερα να αποτελεί τόπο προσευχής και

λειτουργικής ζωής.

Η ιστορία της συνδέεται με την πολεοδομική οργάνωση της Θεσσαλονίκης κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Η αρχαιολογική έρευνα έφερε στο φως κατάλοιπα εκτεταμένου λουτρικού συγκροτήματος, το οποίο βρισκόταν κοντά στη ρωμαϊκή αγορά και στο στάδιο της πόλεως. Οι εγκαταστάσεις του περιλάμβαναν δεξαμενές, αγωγούς ύδρευσης και αποχέτευσης, κρήνες και χώρους που εξυπηρετούσαν τη λειτουργία των λουτρών. Τμήματα αυτών των κατασκευών διατηρήθηκαν κάτω από τη μεταγενέστερη βασιλική και αποτελούν τον αρχαιότερο οικοδομικό πυρήνα της σημερινής Κρύπτης.

Η παρουσία του ρωμαϊκού λουτρού έχει ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της ιστορίας του μνημείου, καθώς επιβεβαιώνει ότι ο τόπος της χριστιανικής λατρείας αναπτύχθηκε μέσα σε προϋπάρχον δημόσιο οικοδόμημα. Η μεταβολή της χρήσεώς του συνδέθηκε με τη μνήμη του μαρτυρίου του Αγίου Δημητρίου, η οποία προσέδωσε στον χώρο νέα σημασία και καθόρισε τη μετέπειτα πορεία του.

Σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση, ο Άγιος Δημήτριος φυλακίσθηκε σε χώρο των ρωμαϊκών λουτρών κατά τους διωγμούς του Γαλερίου και υπέστη μαρτυρικό θάνατο διά λογχισμού, περί το έτος 303 μ.Χ. Η τιμή προς το πρόσωπό του άρχισε να εκδηλώνεται ήδη από τα πρώτα χρόνια μετά το μαρτύριό του, όταν

οι χριστιανοί της Θεσσαλονίκης διαφύλαξαν τη μνήμη του και τον τόπο της μαρτυρικής του τελειώσεως. Ο συγκεκριμένος χώρος αναδείχθηκε έτσι στον πρώτο τόπο τιμής και προσευχής προς τον Μεγαλομάρτυρα, αποτελώντας την αφετηρία της μακραίωνης προσκυνηματικής παραδόσεως που αναπτύχθηκε γύρω από τη μνήμη του.

Μετά την παύση των διωγμών και την αναγνώριση της χριστιανικής λατρείας, ιδρύθηκε, πιθανότατα κατά τον 4ο αιώνα, μικρό ευκτήριο ή μαρτύριο στον χώρο που συνδεόταν με το πάθος του Αγίου. Το πρώτο αυτό λατρευτικό οικοδόμημα αποτέλεσε τον πυρήνα του μεταγενέστερου προσκυνήματος. Η εξέλιξη αυτή εντάσσεται στη γενικότερη πρακτική της πρώιμης Εκκλησίας να διαφυλάσσει τους τόπους του μαρτυρίου και της ταφής των αγίων, αναδεικνύοντάς τους σε κέντρα προσευχής και τιμής.

Κατά τον 5ο αιώνα, σύμφωνα με την αγιολογική παράδοση, ο έπαρχος Λεόντιος, ο οποίος θεραπεύθηκε με τη θαυματουργική επέμβαση του Αγίου Δημητρίου, συνδέθηκε με την ανέγερση της πρώτης βασιλικής προς τιμήν του. Η οικοδόμησή της αποτέλεσε σημαντικό σταθμό στην ανάπτυξη του προσκυνήματος. Η μεταγενέστερη μεγάλη πεντάκλιτη βασιλική, στη μορφή της οποίας αναγνωρίζονται διαδοχικές οικοδομικές φάσεις, συνδέεται με την ανακατασκευή του ναού κατά τον 7ο αιώνα, ύστερα από καταστροφική πυρκαγιά. Με τις οικοδομικές αυτές μεταβολές, ο υπόγειος χώρος εντάχθηκε οργανικά στο ευρύτερο εκκλησιαστικό συγκρότημα, διατηρώντας τη σύνδεσή του με το

μαρτύριο του Αγίου.

Η Κρύπτη παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο γνώρισμα σε σχέση με άλλα παλαιοχριστιανικά μαρτύρια. Ενώ πολλά προσκυνήματα αναπτύχθηκαν γύρω από τάφους μαρτύρων σε κοιμητηριακές περιοχές, ο χώρος του Αγίου Δημητρίου βρισκόταν στον πυρήνα του αστικού ιστού της Θεσσαλονίκης. Η θέση αυτή συνέβαλε στη στενή σύνδεση της τιμής του Μεγαλομάρτυρος με τη θρησκευτική και κοινωνική ζωή της πόλεως, η οποία αναγνώρισε στο πρόσωπό του τον ουράνιο προστάτη και πολιούχο της.

Η αρχιτεκτονική διαμόρφωση της Κρύπτης

Η σημερινή Κρύπτη αποτελεί σύνθετο αρχαιολογικό σύνολο, στο οποίο διατηρούνται κατασκευές διαφορετικών περιόδων. Αίθουσες, διάδρομοι, δεξαμενές, αγωγοί, κρήνες και αρχιτεκτονικά μέλη μαρτυρούν τις διαδοχικές χρήσεις του χώρου, από τη λειτουργία των ρωμαϊκών λουτρών έως τη διαμόρφωση του χριστιανικού προσκυνήματος.

Η συνύπαρξη αυτών των καταλοίπων επιτρέπει την παρακολούθηση της οικοδομικής εξέλιξης του μνημείου. Οι παλαιότερες ρωμαϊκές εγκαταστάσεις προσαρμόστηκαν στις ανάγκες της χριστιανικής λατρείας, ενώ κατά τους βυζαντινούς αιώνες πραγματοποιήθηκαν επεμβάσεις που εξυπηρετούσαν την προσέλευση των πιστών και τη χρήση του αγιάσματος.

Ξεχωριστή θέση κατέχει το μικρό παρεκκλήσιο της Κρύπτης, το οποίο συνδέεται με την παλαιότερη λατρευτική παράδοση του χώρου. Η διαμόρφωσή του παρουσιάζει αρχαιολογικό ενδιαφέρον, καθώς διατηρεί στοιχεία που έχουν συσχετισθεί με την οργάνωση των πρώιμων χριστιανικών μαρτυρίων.

Στην ανατολική κόγχη του παρεκκλησίου υπάρχει μικρό άνοιγμα, το οποίο έχει ερμηνευθεί σε συνάρτηση με αντίστοιχες κατασκευές γνωστές από άλλα παλαιοχριστιανικά προσκυνήματα. Πρόκειται για τις λεγόμενες *fenestellae confessionis*, ανοίγματα που επέτρεπαν στους πιστούς να προσεγγίζουν συμβολικά ή λειτουργικά τον ιερό τόπο με τον οποίο συνδεόταν η μνήμη ενός μάρτυρα. Η ερμηνεία αυτή αποτελεί στοιχείο της αρχαιολογικής μελέτης του παρεκκλησίου και φωτίζει τον χαρακτήρα της πρώιμης λατρευτικής του χρήσεως.

Σημαντικό αρχιτεκτονικό στοιχείο της Κρύπτης αποτελεί επίσης η κρήνη, η οποία συνδέθηκε με το αγίασμα και τη μεταγενέστερη παράδοση της μυροβλυσίας. Στον χώρο της διατηρείται ημικυκλική κατασκευή με κιονίσκους, γνωστή ως κιβώριο της Κρύπτης. Η κατασκευή αυτή πρέπει να διακρίνεται από το περίφημο εξαγωνικό κιβώριο του Αγίου Δημητρίου, το οποίο βρισκόταν στον κυρίως ναό και μνημονεύεται στις αγιολογικές πηγές.

Το κιβώριο της βασιλικής αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του πρώιμου προσκυνήματος. Η μορφή και η λειτουργία του έχουν απασχολήσει την αρχαιολογική έρευνα, ιδίως σε σχέση με τις μαρτυρίες των Θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου. Αντίθετα, το ημικυκλικό κιβώριο της Κρύπτης ανήκει στη διαμόρφωση του υπόγειου λατρευτικού χώρου και σχετίζεται με την παρουσία της κρήνης. Η διάκριση αυτή είναι απαραίτητη για την ορθή κατανόηση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων και της προσκυνηματικής λειτουργίας τους.

Το αγίασμα και η παράδοση της μυροβλυσίας

Ιδιαίτερη θέση στη λατρευτική ιστορία της Κρύπτης κατέχει το αγίασμα, το οποίο συνδέθηκε με τη θαυματουργική παρουσία του Αγίου Δημητρίου. Το φρέαρ, η κρήνη και οι υδραυλικές εγκαταστάσεις του υπόγειου χώρου μαρτυρούν τη σημασία που απέκτησε το νερό στην προσκυνηματική ζωή του μνημείου.

Η προσέλευση των πιστών στον τόπο του μαρτυρίου συνοδευόταν από προσευχή και ευλάβεια. Η κάθοδος στην Κρύπτη επέτρεπε στους προσκυνητές να προσεγγίσουν τον χώρο που η εκκλησιαστική παράδοση συνέδεσε με το πάθος του Αγίου, ενώ η επιστροφή στον κυρίως ναό ολοκλήρωνε την επίσκεψή τους στο προσκύνημα. Η διαδρομή αυτή προσφέρεται και για έναν πνευματικό συμβολισμό: η κάθοδος παραπέμπει στη μνήμη του μαρτυρίου, ενώ η άνοδος προς τη βασιλική υπενθυμίζει τη νίκη της ζωής, την οποία ο μάρτυρας κέρδισε διά της πίστεώς του στον Αναστάντα Χριστό.

Με την εξέλιξη του προσκυνήματος, ιδιαίτερη θέση στην τιμή του Αγίου Δημητρίου απέκτησε η παράδοση της μυροβλυσίας. Οι σχετικές μαρτυρίες, που γίνονται σαφέστερες κατά τους μεταγενέστερους βυζαντινούς αιώνες, συνδέουν το ευωδιαστό και θαυματουργό μύρο με τη χάρη του Θεού και τις πρεσβείες του Μεγαλομάρτυρος. Η παράδοση αυτή προσέδωσε στον Άγιο την προσωνυμία «Μυροβλύτης», με την οποία καθιερώθηκε ευρύτατα στην εκκλησιαστική

συνείδηση.

Η ιστορία της μυροβλυσίας συνδέεται με τη διαμόρφωση των προσκυνηματικών εγκαταστάσεων και τη διάδοση της ευλογίας του Αγίου. Οι πιστοί προσέρχονταν στον ναό και στον υπόγειο χώρο, αναζητώντας πνευματική ενίσχυση και τη θαυματουργική του μεσιτεία. Το αγίασμα και το μύρο αποτελούσαν για αυτούς σημεία της θείας ευλογίας, ενώ η μεταφορά τους σε άλλους τόπους συνέβαλε στη διάδοση της τιμής του Μεγαλομάρτυρος.

Ο αρχαιολόγος Χαράλαμπος Μπακιρτζής, στη μελέτη του για το προσκύνημα και τον τάφο του Αγίου Δημητρίου, εξετάζει τη σχέση των αγιολογικών μαρτυριών με τα αρχαιολογικά δεδομένα και τις διαδοχικές μορφές της προσκυνηματικής λατρείας. Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τη σημασία των υλικών καταλοίπων για την κατανόηση της ιστορίας του μνημείου, χωρίς να παραγνωρίζεται ο χαρακτήρας της εκκλησιαστικής παραδόσεως.

Η τιμή προς το αγίασμα και το μύρο έχει βαθύ θεολογικό περιεχόμενο. Η Εκκλησία δεν αποδίδει στα υλικά αυτά κάποια ανεξάρτητη δύναμη, αλλά τα δέχεται ως σημεία της χάριτος του Θεού, η οποία ενεργεί στη ζωή των πιστών διά των πρεσβειών των αγίων. Στην περίπτωση του Αγίου Δημητρίου, η παράδοση αυτή συνδέθηκε στενά με τον τόπο του μαρτυρίου του και με την ευλάβεια των Θεσσαλονικέων προς τον πολιούχο τους.

Η Κρύπτη ως προσκυνηματικό κέντρο

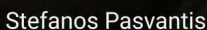
Κατά τη βυζαντινή περίοδο, η βασιλική του Αγίου Δημητρίου αναδείχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα προσκυνήματα της αυτοκρατορίας. Η Κρύπτη αποτελούσε ιδιαίτερο τμήμα του συγκροτήματος, καθώς διατηρούσε τη μνήμη του μαρτυρίου και προσέφερε στους πιστούς τη δυνατότητα να προσεγγίσουν τον τόπο που συνδεόταν με τις απαρχές της τιμής του Αγίου.

Η οργάνωση του υπόγειου χώρου, οι διάδρομοι επικοινωνίας και οι λατρευτικές εγκαταστάσεις μαρτυρούν τη μέριμνα για την εξυπηρέτηση των προσκυνητών. Η επίσκεψη στην Κρύπτη εντασσόταν στην ευρύτερη προσκυνηματική εμπειρία της βασιλικής, όπου η προσευχή, η τιμή προς τον Άγιο και η συμμετοχή στη λειτουργική ζωή αποτελούσαν βασικά στοιχεία της παρουσίας των πιστών.

Ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία του προσκυνήματος έχουν οι συλλογές των Θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου. Τα κείμενα αυτά, που συνδέονται με διαφορετικές περιόδους της βυζαντινής ιστορίας, διασώζουν μαρτυρίες για τη θαυματουργική προστασία του Αγίου, τις δοκιμασίες της Θεσσαλονίκης και τη σχέση των κατοίκων με τον ουράνιο προστάτη τους.

Ο Paul Lemerle, με την κριτική έκδοση και τη μελέτη των δύο αρχαιότερων συλλογών, ανέδειξε την αξία τους ως πηγών για την ιστορία της Θεσσαλονίκης κατά τον 6ο και τον 7ο αιώνα. Οι διηγήσεις τους, πέρα από το αγιολογικό τους περιεχόμενο, προσφέρουν πληροφορίες για τις πολιορκίες, τις επιδρομές και τις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η πόλη, ενώ παράλληλα αποτυπώνουν τη θέση του Αγίου Δημητρίου στη συνείδηση των κατοίκων της.

Η Κρύπτη δεν ταυτίζεται με το σύνολο των τόπων και των λατρευτικών πρακτικών που περιγράφονται στα Θαύματα. Αποτελεί, ωστόσο, αναπόσπαστο μέρος του προσκυνήματος, στο οποίο οι γραπτές μαρτυρίες και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο. Μέσα από τη συνεξέτασή τους γίνεται πληρέστερα κατανοητή η ανάπτυξη της τιμής του Μεγαλομάρτυρος και η σημασία της για τη θρησκευτική ζωή της Θεσσαλονίκης.

Η οθωμανική κατάκτηση της Θεσσαλονίκης το 1430 εγκαινίασε μια νέα περίοδο στην ιστορία της πόλεως και των εκκλησιαστικών της μνημείων. Η βασιλική του Αγίου Δημητρίου συνέχισε αρχικά να λειτουργεί ως χριστιανικός ναός, έως τη μετατροπή της σε τζαμί το 1493.

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το 1912 και η επαναλειτουργία της βασιλικής ως ορθόδοξου ναού αποτέλεσαν σημαντικό σταθμό στη νεότερη ιστορία του μνημείου. Λίγα χρόνια αργότερα, η μεγάλη πυρκαγιά του 1917 προκάλεσε εκτεταμένες καταστροφές στον ναό, αλλά δημιούργησε συγχρόνως τις συνθήκες για τη συστηματική αρχαιολογική διερεύνηση των υποκείμενων κατασκευών.

Οι ανασκαφικές εργασίες που ακολούθησαν έφεραν εκ νέου στο φως την Κρύπτη και αποκάλυψαν σημαντικά κατάλοιπα του ρωμαϊκού λουτρού και των μεταγενέστερων χριστιανικών εγκαταστάσεων. Δεξαμενές, αγωγοί, κρήνες, αρχιτεκτονικά μέλη και άλλα ευρήματα συνέβαλαν στην ανασύνθεση της ιστορίας του χώρου και στην αναγνώριση των διαδοχικών οικοδομικών του φάσεων.

Η αρχαιολογική έρευνα υπήρξε καθοριστική για τη μελέτη της πρώιμης χριστιανικής τοπογραφίας της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα, επέτρεψε να εξεταστεί η σχέση της Κρύπτης με την εξέλιξη της βασιλικής και να αναδειχθεί η σημασία της για την ιστορία της τιμής του Αγίου Δημητρίου.

Η αρχαιολογική ανάδειξη και η σημερινή μορφή της Κρύπτης

Κατά τον 20ό αιώνα πραγματοποιήθηκαν εργασίες συντήρησης, αποκατάστασης και ανάδειξης των αρχαιολογικών καταλοίπων της Κρύπτης. Το 1985 ο υπόγειος χώρος διαμορφώθηκε σε επισκέψιμη έκθεση, στην οποία παρουσιάζονται ευρήματα που συνδέονται με τις διαφορετικές περιόδους της ιστορίας του ναού.

Η έκθεση αναπτύσσεται σε επιμέρους χώρους γύρω από την κρήνη και περιλαμβάνει αρχιτεκτονικά μέλη, γλυπτά, επιγραφές, θωράκια, κιονόκρανα και άλλα αντικείμενα που προέρχονται από τις ανασκαφές και τις οικοδομικές φάσεις

της βασιλικής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα παλαιοχριστιανικά γλυπτά, τα οποία αποτυπώνουν την εξέλιξη της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής τέχνης στη Θεσσαλονίκη. Τα ανάγλυφα θωράκια, οι μαρμάρινες επενδύσεις και τα αρχιτεκτονικά μέλη μαρτυρούν τη φροντίδα με την οποία διαμορφώθηκαν οι χώροι της λατρείας κατά τους πρώτους χριστιανικούς και βυζαντινούς αιώνες.

Η παρουσία των εκθεμάτων στον φυσικό τους ιστορικό χώρο προσφέρει στον επισκέπτη τη δυνατότητα να κατανοήσει τη σχέση των αρχαιολογικών ευρημάτων με το μνημείο από το οποίο προέρχονται. Η Κρύπτη δεν λειτουργεί απλώς ως χώρος παρουσίασης αρχαιοτήτων, αλλά ως μέρος της ίδιας της ιστορίας της βασιλικής, όπου τα σωζόμενα κατάλοιπα επιτρέπουν την άμεση επαφή με διαφορετικές περιόδους του παρελθόντος.

Η ανάδειξη του μνημείου αποτελεί σημαντική συμβολή στη μελέτη της Θεσσαλονίκης, καθώς συγκεντρώνει στοιχεία της ρωμαϊκής, παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής περιόδου σε έναν ενιαίο αρχαιολογικό χώρο. Η διατήρηση αυτών των κατασκευών επιτρέπει την παρακολούθηση των μεταβολών που γνώρισε η περιοχή και της προσαρμογής των παλαιότερων οικοδομημάτων στις ανάγκες της χριστιανικής λατρείας.

Stefanos Pasvantis

Η διατήρηση του λατρευτικού χαρακτήρα της Κρύπτης

Πέρα από την αρχαιολογική της σημασία, η Κρύπτη του Αγίου Δημητρίου διατηρεί μέχρι σήμερα τον εκκλησιαστικό και πνευματικό της χαρακτήρα. Η σύνδεσή της με το μαρτύριο του πολιούχου δεν αποτελεί μόνο αντικείμενο ιστορικής μελέτης, αλλά εξακολουθεί να εκφράζεται μέσα από την προσευχή και τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι στο παρεκκλήσιο της Κρύπτης τελείται κάθε Παρασκευή βράδυ η Θεία Λειτουργία. Με τον τρόπο αυτό ο χώρος, ο οποίος επί αιώνες υπήρξε σημείο αναφοράς για την τιμή του Μεγαλομάρτυρος, συνεχίζει να υπηρετεί τον προορισμό του ως τόπος λατρείας του Θεού.

Η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας προσδίδει στην Κρύπτη έναν χαρακτήρα που υπερβαίνει την αρχαιολογική και μουσειακή της λειτουργία. Εκεί όπου η εκκλησιαστική παράδοση τοποθετεί το μαρτύριο του Αγίου Δημητρίου, οι πιστοί συγκεντρώνονται για να συμμετάσχουν στο Μυστήριο της Εκκλησίας, διατηρώντας ζωντανή τη σχέση του ιερού χώρου με τη λατρευτική ζωή της

Θεσσαλονίκης.

Η λειτουργική αυτή παρουσία έχει βαθύ θεολογικό περιεχόμενο. Το μαρτύριο του Αγίου Δημητρίου αποτελεί ομολογία πίστεως στον Χριστό, ενώ η Θεία Ευχαριστία είναι το κατεξοχήν Μυστήριο της κοινωνίας των πιστών με τον Σταυρωθέντα και Αναστάντα Κύριο. Έτσι, στον ίδιο χώρο συναντώνται η μνήμη της μαρτυρικής ομολογίας και η ευχαριστιακή ζωή της Εκκλησίας, ως εκφράσεις της ίδιας πίστεως.

Επίλογος

Η Κρύπτη του Αγίου Δημητρίου αποτελεί πολύτιμη μαρτυρία της ιστορίας της Θεσσαλονίκης και της τιμής προς τον πολιούχο της. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα φωτίζουν τη διαδρομή του μνημείου μέσα στους αιώνες, ενώ η συνεχιζόμενη λατρευτική του χρήση διατηρεί ζωντανή τη σύνδεσή του με την εκκλησιαστική παράδοση. Στον υπόγειο αυτό χώρο, η ιστορική μνήμη και η προσευχή εξακολουθούν να συνυπάρχουν, υπενθυμίζοντας τη διαχρονική παρουσία του Αγίου Δημητρίου στη ζωή της πόλεως.

Πηγή: pemptousia.gr